

ROMUALD GRZYBOWSKI
Uniwersytet Gdański
ORCID 0000-0003-1008-8723

WSPOMNIENIE O PROFESORZE LECHU MOKRZECKIM
(UR. 5 KWIETNIA 1935, ZM. 26 LIPCA 2021)

wybitnym

pedagogu, muzyku i historyku specjalizującym się w dziedzinie historii historiografii okresu staropolskiego; badaczu dziejów nauczania historii w Gdańskim Gimnazjum Akademickim, znawcy historii szkolnictwa i wychowania artystycznego w Polsce – dziejów kultury i oświaty muzycznej Gdańska i jego kontaktów artystycznych i naukowych z zagranicą w XVI–XVIII w.; wychowawcy kilku pokoleń muzyków i pedagogów, promotorze w kilkunastu przewodach doktorskich, recenzencie bardzo wielu prac doktorskich i habilitacyjnych, ekspercie w licznych postępowaniach o nadanie tytułu profesora; aktywnym uczestniku życia artystycznego, społecznego i politycznego, a przede wszystkim naukowego zarówno w Polsce, jak i na arenie międzynarodowej.

„Wszystko ma swój czas
i przychodzi kres na kres”.
(Perfect)

Śmierć każdego człowieka wywołuje w nas uczucie smutku, śmierć człowieka wybitnego rodzi szczególny żal i poczucie wielkiej straty. Powyższy stan odnosi się w pełni do uczuć, jakie zrodziły się u wszystkich, którzy w jakikolwiek sposób zetknęli się i współpracowali ze zmarłym pod koniec lipca 2021 r. Profesorem Lechem Mokrzeckim. Profesor był bowiem postacią charyzmatyczną, niezwykle aktywną na wielu polach, dynamiczną w codziennym działaniu, wyrazistą w sferze wyznawanych poglądów i wartości, a jednocześnie tolerancyjną w stosunku do poglądów i przekonań innych ludzi. Dominującą cechą Profesora Lecha Mokrzeckiego w relacjach z innymi, w tym z podwładnymi, była życzliwość i chęć niesienia pomocy tym, którzy jej potrzebowali. Oddaje to Jego dewiza życiowa: „Jeśli chcesz pomóc sobie, pomóż najpierw innym”.

Droga życiowa Profesora formalnie rozpoczyna się w Warszawie, gdzie przychodzi na świat 5 kwietnia 1935 r., jednak dzieciństwo spędza w Wilnie, w rodzinie silnie zakorzenionej w kulturze kresowej¹. Do tradycji kresowych nawiązywali bowiem antenaci zarówno ze strony ojca – Justyna Mokrzeckiego, jak i matki – Ireny z Druhowinów. Rodzina Justyna Mokrzeckiego posiadała folwark w ziemi lidzkiej w miejscowości Dzitryki. Justyn ukończył szkołę wojskową. Brał udział w I wojnie światowej, a kilka lat przed II wojną awansował do stopnia majora w 3 Pułku Artylerii Ciężkiej w Wilnie. Zginął 9 września 1939 r. na przedpolach Warszawy, dowodząc Samodzielnym Dywizjonem Artylerii w 1. Dywizji Piechoty Legionów. Rodzina matki, Ireny, wywodziła się z dalszych kresów wschodnich, z kręgów bogatego ziemiaństwa ziemi połockiej. Irena ukończyła filozofię na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie (seminarium prof. Tadeusza Czeżowskiego). W czasie wojny współpracowała z AK (pseud. Różyczka), a po repatriacji była nauczycielką. Zmarła 24 marca 1995 r. w Gdańsku.

W Wilnie Profesor Lech Mokrzecki rozpoczął swoją drogę edukacyjną. Ponieważ w okresie wojny szkoły w Wilnie znajdowały się pod kontrolą kolejnych okupantów, uczęszczał głównie na tajne komplety prowadzone przez polskich nauczycieli. 15 lipca 1945 r. rodzina L. Mokrzeckiego repatriowała się do Polski i ostatecznie osiadła w Toruniu. W tym też mieście Profesor kontynuował naukę – najpierw w I Gimnazjum, a następnie Liceum im. Mikołaja Kopernika. Maturę uzyskał w roku 1951. Równocześnie uczył się gry na wiolonczeli w Państwowej Średniej Szkole Muzycznej, którą ukończył w 1955 r. Następnie został studentem klasy wiolonczeli w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Sopocie. Dyplom artysty muzyka otrzymał w roku 1962, a dwa lata później (1964) – tytuł magistra sztuki.

W 1952 r. rozpoczął studia historyczne na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, słuchając wykładów m.in. Stefana Srebrnego, Mariana Gumowskiego i Karola Górskiego. Pracę magisterską pod tytułem *Sprawa chłopska w kodeksie Andrzeja Zamoyskiego*, napisaną pod kierunkiem Jadwigi Lechickiej, obronił w czerwcu 1956 r. Podczas studiów poznał swą przyszłą żonę – Aleksandrę Horbowską.

Po ukończeniu studiów, poczynając od 1 września 1956 r., Lech Mokrzecki uczył historii, śpiewu i gry na wiolonczeli w szkołach ogólnokształcących i artystycznych Trójmiasta. Był też wiolonczelistą w Państwowej Operze i Filharmonii Bałtyckiej w Gdańsku (1959–1967) oraz jej konsultantem do spraw naukowych i literackich (1967–1970). Praca artysty-muzyka i nauczyciela w szkołach muzycznych trwała do roku 1973.

¹ W tej części spożytkowałem niektóre z ustaleń zawartych w pracy: K. Puchowski, J. Żerko, *Profesor Lech Marian Mokrzecki – badacz dziejów nauki, kultury i oświaty* [w:] *W służbie historii nauki, kultury i edukacji. Księga Pamiątkowa dedykowana Prof. Lechowi Mokrzeckiemu z okazji jubileuszu pięćdziesięciolecia pracy zawodowej*, red. R. Grzybowski, T. Maliszewski, Gdańsk 2006, s. 17–24.

Ważną cezurą w życiu Prof. Lecha Mokrzeckiego okazał się rok 1966, w którym został zatrudniony w Katedrze Historii Oświaty i Wychowania w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku – początkowo na stanowisku starszego asystenta (1966–1968), a następnie adiunkta (1968–1976). Szybko też udowodnił, że posiada wybitne predyspozycje do pracy naukowej, o czym świadczą m.in. krótkie odstępy czasowe, w których pokonywał kolejne szczeble awansu naukowego. Należy zatem odnotować, że 29 czerwca 1967 r. uzyskał stopień naukowy doktora (na podstawie rozprawy pod tytułem *Problematyka nauczania historii w Gdańskim Gimnazjum Akademickim w XVI i XVII wieku*, napisanej pod kierunkiem prof. dr. Kazimierza Kubika, twórcy i wieloletniego kierownika Katedry Historii Oświaty i Wychowania WSP/UG w Gdańsku). Osiem lat później (1975 r.) uzyskał stopień doktora habilitowanego (za pracę *W kręgu prac historyków gdańskich XVII wieku*, obejmującą dzieje historiografii mieszczańskiej epoki baroku w Gdańsku²). W roku 1986 ówczesny przewodniczący Rady Państwa Wojciech Jaruzelski nadał Mu tytuł profesora nadzwyczajnego (na podstawie pozytywnej oceny dotychczasowego dorobku naukowego oraz książki pt. *Początki wiedzy o morzu w dawnej Rzeczypospolitej. Problematyka morska w nauce gdańskiej doby Baroku i Oświecenia*. Recenzentami w postępowaniu o nadanie tytułu profesora byli profesorowie: Janusz Tazbir, Stanisław Gierszewski i Stanisław Salmonowicz). Z kolei w roku 1993 w wyniku przeprowadzonego przewodu (na podstawie książki *Tradycje nauczania historii do końca XVI wieku. Wybrane kraje i problemy*, recenzenci: J. Tazbir, S. Salmonowicz) Lech Mokrzecki został mianowany przez ministra na stanowisko profesora zwyczajnego³.

Duża aktywność naukowa oraz zaangażowanie prof. Lecha Mokrzeckiego w dziele umiędzynarodowienia gdańskiej pedagogiki zostały dostrzeżone nie tylko w środowisku pedagogów i historyków polskich. Potwierdzeniem tego była decyzja Senatu Uniwersytetu w Linköpingu (Szwecja) z roku 1998 o nadaniu Lechowi Mokrzeckiemu⁴ godności doktora *honoris causa*. W uzasadnieniu wskazano na niezwykle „bogaty dorobek naukowy Profesora w dziedzinie historii nauki, oświaty i wychowania oraz za szczególne zasługi w dziedzinie współpracy organizacyjnej i naukowej Instytutu Pedagogiki UG z Instytutem Pedagogiki i Psychologii w Linköpingu”⁵.

Rezygnując w tym miejscu – z konieczności – z szerszej prezentacji i analizy aktywności naukowej Profesora Lecha Mokrzeckiego, powiedzmy tylko, iż Jego dorobek

² Recenzentami w przewodzie habilitacyjnym byli profesorowie: Edmund Cieślak, Kazimierz Kubik, Waław Odyniec, Stanisław Salmonowicz.

³ Z dniem 1 lutego w UG, a od 1 kwietnia na Wydziale Wychowania Muzycznego i Rytmiki Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku.

⁴ Wraz z L. Mokrzeckim to szczególne wyróżnienie nadane przez Uniwersytet w Linköpingu odebrała prof. Joanna Rutkowiak z Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego.

⁵ J. Żerko, *Promocje doktorskie w Uniwersytecie w Linköping (Szwecja)*, „Ars Educandi” 1999, t. 1, s. 181–188. Doktorat *honoris causa* został nadany w dniu 6 czerwca 1998 r. decyzją Rady Wydziału Badań Interdyscyplinarnych oraz Senatu Uniwersytetu w Linköpingu.

naukowy jest ogromny – obejmuje ponad 500 pozycji, w tym 11 książek⁶. Problematyka podejmowanych przez Niego badań związana jest przede wszystkim z dziejami staropolskiej nauki, oświaty i wychowania, a zwłaszcza świadomości historycznej społeczeństwa dawnej Rzeczypospolitej, przy czym szczególne miejsce w nim zajmuje dorobek Gdańska i Prus Królewskich⁷.

Jedną z ostatnich wielkich inicjatyw badawczych Profesora Lecha Mokrzeckiego było doprowadzenie do wydania źródeł naświetlających akademickie tradycje Gdańska. Spotkała się ona z życzliwym wsparciem ówczesnego rektora Uniwersytetu Gdańskiego, Andrzeja Ceynowy. Powołał on komitet wybitnych badaczy, któremu przewodniczył Lech Mokrzecki. Zespół ten opublikował w latach 2008–2012 pięciotomową edycję źródeł i artykułów przybliżających m.in. działalność i zasługi Gimnazjum Akademickiego w Gdańsku⁸.

W całym okresie swej aktywności zawodowej Prof. Lech Mokrzecki z oddaniem pełnił rolę nauczyciela akademickiego i wychowawcy młodej kadry naukowej. Pod jego kierunkiem około 500 studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych napisało swoje prace magisterskie i licencjackie. Profesor wypromował też 11 doktorów oraz jednego doktora *honoris causa*⁹. Ponadto zrecenzował ponad 30 wniosków do tytułu profesora, przygotował ponad 20 recenzji dorobku w przewodach habilitacyjnych oraz 40 – w przewodach doktorskich. Przez wiele lat przewodniczył komisji obron doktorskich.

Ważną częścią aktywności zawodowej Profesora Lecha Mokrzeckiego była działalność organizacyjna: w latach 1978–1981 pełnił funkcję wicedyrektora, a w latach 1981–1991 był trzykrotnie wybierany na stanowisko dyrektora Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego¹⁰. Dodatkowo, w grudniu 1985 r. został powołany na stanowisko prorektora

⁶ Szczegółowy wykaz publikacji L. Mokrzeckiego zawarty został w następujących pracach: *Publikacje Profesora Lecha Mokrzeckiego (lata 1951–2006)*, oprac. T. Maliszewski [w:] *W służbie historii nauki, kultury i edukacji*, s. 27–60; *Bibliografia publikacji Profesora Lecha Mokrzeckiego za lata 2005–2015*, oprac. T. Maliszewski, M. Brodnicki [w:] *Polskie dziedzictwo edukacyjne od XVI do XX wieku – ciągłość i zmiana. Zbiór studiów i rozpraw ofiarowanych Profesorowi Lechowi Mokrzeckiemu z okazji Jubileuszu 80 urodzin*, red. R. Grzybowski, K. Jakubiak., M. Brodnicki, T. Maliszewski, Toruń 2015, s. 32–43.

⁷ Znacznie szersze i pogłębione spojrzenie na podejmowaną problematykę badawczą i efekty dociekań naukowych i popularyzatorskich L. Mokrzeckiego zawiera opracowanie K. Puchowskiego i J. Żerki pt. *Profesor Lech Mokrzecki – badacz dziejów nauki, kultury i oświaty* [w:] *Polskie dziedzictwo edukacyjne...*, s. 17–27.

⁸ *Gdańskie Gimnazjum Akademickie*: t. 1: *Szkice z dziejów*, red. E. Kotarski, Gdańsk 2008; t. 2: *Wybór źródeł z XVI i XVII wieku*, red. L. Mokrzecki, Gdańsk 2008; t. 3: *Wybór źródeł od XVI do XVIII wieku*, red. Z. Nowak, Gdańsk 2008; t. 4: *W progach Muz i Minerwy*, red. Z. Głombiowska; Gdańsk 2008; t. 5: *Źródła i artykuły*, red. L. Mokrzecki, M. Brodnicki, Gdańsk 2012.

⁹ *Doktorzy wypromowani przez Profesora Lecha Mokrzeckiego*, oprac. P. Śpica [w:] *Polskie dziedzictwo edukacyjne...*, s. 28.

¹⁰ Kierując Instytutem, L. Mokrzecki kładł szczególnie nacisk na politykę kadrową. Sprzyjał też organizowaniu konferencji naukowych, które inspirowały pracowników IP UG do podejmowania dalszych badań. Z Jego inicjatywy Zakład Historii Oświaty i Wychowania zorganizował

Uniwersytetu Gdańskiego. Funkcję tę pełnił do 31 sierpnia 1987 r. Od 1 września 1984 r. był również kierownikiem Zakładu Historii Nauki, Oświaty i Wychowania w Instytucie Pedagogiki UG¹¹. W ramach działalności społecznej Prof. Lech Mokrzejcki (w latach 1969–1978 i 1983–1989) był opiekunem zespołów artystycznych i pełnomocnikiem Rektora ds. Kultury Studenckiej. Ponadto przez kilkanaście lat (1968–1986) z wielkim zaangażowaniem organizował objazdy naukowo-dydaktyczne studentów po Polsce. Ich celem było przybliżenie młodzieży akademickiej tradycji i współczesności kultury ojczystej. Uzupelniając ten niepełny z konieczności rejestr form aktywności Prof. Lecha Mokrzejckiego, koniecznie należy dodać, że już od 1969 r. przez całe dziesięciolecie w Gdańskim Towarzystwie Przyjaciół Sztuki organizował regularnie comiesięczne Gdańskie Wieczory Muzyczne, różne koncerty okolicznościowe i sesje naukowe. Współorganizował też gdańskie Festiwale Młodych Muzyków¹².

W sferze działalności naukowo-dydaktycznej Prof. Lech Mokrzejcki, wierny swoim artystycznym zainteresowaniom, utrzymywał (od 1972 r.) ścisłą współpracę naukową i zawodową z Akademią Muzyczną w Gdańsku. Równolegle wykładał również w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Słupsku, Gdańskiej Wyższej Szkole Humanistycznej oraz „Ateneum” Szkole Wyższej w Gdańsku. Był członkiem Senatu UG i kilku komisji senackich, Rad Naukowych Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, Rady Naukowej Biblioteki Gdańskiej PAN, przewodniczył Radzie Naukowej Instytutu Teorii Muzyki Akademii Muzycznej w Gdańsku.

Profesor Lech Mokrzejcki był członkiem wielu krajowych i międzynarodowych organizacji naukowych, m.in.: L'Association Internationale pour l'Histoire de l'Education (Belgia), Commission d'Histoire de l'Historiographie przy Comite' International des Sciences Historiques (Włochy), History of Science Society (USA), Komitetu Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk. Przewodniczył w różnych latach m.in. Komisji Historii Nauk Społecznych KHNiT PAN, Komisji Dziejów Mórz Północnych Europy KNH PAN, Komisji Metodologii Historii i Badań nad Historiografią KNH PAN, Krajowej Komisji Dydaktyki Historii PTH i innych. Zasiadał również w radach redakcyjnych lub redakcjach czasopism naukowych, takich jak: „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”, „Biuletyn Historii Wychowania”, „Ars Educandi”, „Kultura i Wychowanie” oraz „Rocznik Gdański”.

Wielopłaszczyznowa, niezwykle bogata aktywność Profesora Lecha Mokrzejckiego już za Jego życia spotykała się z uznaniem środowiska naukowego i artystycznego¹³, a także władz państwowych. Potwierdzeniem tego były liczne wyróżnienia, odznaczenia

Ogólnopolską Sesję Naukową pod tytułem „Wkład Pomorza Gdańskiego do rozwoju nauki i oświaty” (Gdańsk 1983).

¹¹ Funkcję kierownika Zakładu L. Mokrzejcki pełnił nieprzerwanie do momentu przejścia na emeryturę z końcem sierpnia 2005 r.

¹² L. Mokrzejcki w latach 1969–1978 przewodniczył Sekcji Miłośników Muzyki GTPS. Por. L. Mokrzejcki, *Życiorys*, Gdańsk 1993, z późniejszymi uzupełnieniami, mps, w posiadaniu autora.

¹³ Biografia Profesora jest od 1993 r. prezentowana w kilkunastu prestiżowych słownikach typu Who is Who in the World (na przykład publikowanych przez oficynę Marquis w USA).

i nagrody, przyznawane Mu m.in. przez Ministra Kultury i Sztuki, Ministra Edukacji (dwukrotnie) oraz Rektora Uniwersytetu Gdańskiego (25 nagród). Profesor Lech Mokrzecki otrzymał również wyróżnienie I Wydziału PAN. Spośród przyznanych Mu odznaczeń wymienić należy m.in.: Odznakę Honorową Zasłużonego Działacza Kultury (1971), Odznakę Honorową „Za Zasługi dla Miasta Gdańska” (1972 i 1979), Odznakę Honorową „Zasłużony Ziemi Gdańskiej” (1973), Złoty Krzyż Zasługi (1977), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1980), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1984), Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (2004), Medal 1000-lecia Gdańska (1998), złoty Medal of Honour American Biographical Institute (Millenium 2000), Medal Prezydenta Miasta Gdańska (2005). Przyznano Mu także honorowe członkostwo Towarzystwa Historii Edukacji (2008) oraz powołano na członka Ławy Encyklopedystów Gdańskich (2012).

Szkic do portretu Profesora Lecha Mokrzeckiego byłby niepełny, gdyby nie wspomnieć, choćby w kilku zdaniach, o tym, jak odbierali Go uczniowie i współpracownicy. Lech Mokrzecki – jako uczonego – swoim dynamizmem, rzutkością i systematyczną pracowitością imponował wszystkim. Jako kierownik i dyrektor Instytutu inspirował, wspierał, motywował, ale niekiedy irytował, reagując bardzo emocjonalnie na różne sytuacje zawodowe i życiowe. Temperament choleryka i wojskowe tradycje wychowawcze w domu rodzinnym Profesora sprawiały, że polecenia, wskazówki, a przede wszystkim zadania wyznaczone przez Profesora musiały być wykonane dokładnie i terminowo. W życiu jednak różnie bywa, a współpracownicy Profesora byli młodzi...

Jednak prawdziwe oblicze Profesor ukazywał w kontaktach pozauczelnianych. Chętnie zapraszał nas do swojego mieszkania, zlokalizowanego przy ulicy Białej w Gdańsku-Wrzeszczu. To tam prezentowaliśmy swoje szkice i zarysy projektów naukowych, tam rozmawialiśmy o wielu sprawach, w tym o trudnościach i kłopotach, z którymi borykaliśmy się w życiu. W rozmowach tych niejednokrotnie uczestniczyła Mama Profesora – Irena Mokrzecka, a w późniejszym okresie Żona – Aleksandra. W trakcie tych spotkań Profesor wspierał nas słowem, w razie potrzeby – udzielał też wsparcia materialnego¹⁴. Przede wszystkim jednak ujawnił swoją wrażliwość na los innego człowieka; przejawiał też cechy dobrego słuchacza, powiernika, doradcy... Ujawniał cechy Mistrza.

¹⁴ Dotyczy to nie tylko współpracowników Profesora, wspierał On bowiem materialnie zarówno instytucje pożytku społecznego, jak i nieznanymi sobie, ubogich ludzi, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji życiowej.